

УДК 821.111.09/82-31Хвилі7Вулф

СУЧАСНА ПОЛІКРИТИКА РОМАНУ ВІРДЖИНІ ВУЛФ “ХВИЛІ”

Наталія Любарець

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01601,
e-mail: nata-lyu@ukr.net*

Проаналізовано критичне прочитання роману Вірджинії Вулф “Хвилі” в англomовному літературознавстві останнього десятиліття. Ключовими аспектами дослідження встановлено декодування назви роману, аналіз композиційної будови твору, контекстуальне прочитання політичного, імперського та мілітаристського дискурсу роману, а також визначення прототипів його персонажів. Конструктивними для вивчення інших творів письменниці визначено неісторичний та постколоніальний підходи.

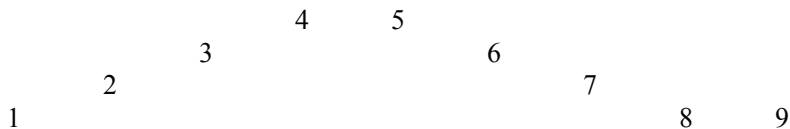
Ключові слова: полікритика, назви роману, композиційна будова, контекстуальне прочитання, дискурс, прототип.

2011 рік позначили дві знакові події для сприйняття творчого доробку Вірджинії Вулф: сімдесят років минуло від трагічної смерті та вісімдесят – від дати опублікування “найбільш експериментального” її роману – “Хвилі”. За цей період критична рецепція спадщини англійської модерністки, як зазначив автор кембриджського видання “Вступ до Вірджинії Вулф” (2006) Джейн Голдмен, пройшла декілька етапів: від досліджень інноваційної техніки письма, експериментів та імпресіоністичної манери (прижиттєва критика та праці 1940-х років), філософських та психологічних аспектів її творчості (1950–1960-ті роки), феміністичних та модерністських студій (вони, щоправда, зауважив Дж. Голдмен, тривають і по нині), вивчення аспектів андрогінності та естетичних проблем (1970–1980-ті роки), спроб постмодерного прочитання та “сексуального/текстуального” аналізу творів аж до застосування неісторичного та постколоніального підходів (1990-ті роки та новітні дослідження) [див. 3, с. 123–136]. Метою цієї розвідки є спроба оглянути полікритичне прочитання роману “Хвилі” в англomовному літературознавстві останнього десятиліття та визначити конструктивні напрями аналізу художніх творів письменниці, зокрема означеного роману.

Однією із, здавалося б, найменш провокативних проблем у вулфознавстві є декодування назви досліджуваного роману. Проте хвилі моря, які авторка з майстерністю імпресіоніста візуалізувала в інтерлюдіях та в останньому монолозі Бернарда, є не єдиним образом, який сьогодні прочитується у заголовку твору. Так, Майкл Вітворт висунув декілька версій з цього приводу. Контекстуальний аналіз роману дав змогу англійському досліднику поглянути на “Хвилі” крізь призму “мови науки” і спробувати відшукати у творі хвилі іншої природи. Застосовуючи різні види наукового знання, дослідник згадав квантову фізику з її теорію хвиль, а також наукові припущення про причетність хвиль до утворення землі. Ці зауваги не виглядають безпідставними, оскільки хвилеподібним

у романі є рух не лише водної стихії. Перебуваючи вдома, за містом, юна Джинні помічає, як "хвилями набігає трава на луках" [7, р. 31] (тут і далі переклад з англійської наш – *Н. Л.*). Своєю чергою, Луїс по завершенні школи, вирушаючи в доросле життя бізнесу, рефлексивно розмірковує, що "болісна тінь, різкий акцент, падає на ці золоті покрови, на ці червоні від маків поля, ці жита, що хвилюються, ніколи не виходячи зі своїх берегів, і набігають брижами на самісінький край" [7, р. 51–52]. Ці обидва спостереження прояснюють природу хвилеподібного руху, що суголосить фізичному розумінню хвилі, як "нематеріальної форми, яка проходить крізь матеріальні часточки, не порушуючи їх" [6, с. 180]. На підтвердження власних припущень М. Вітворт навіть також слова В. Б. Єйтса, якими той пояснював Вулф, що "Хвилі" є художнім втіленням "ідеї пульсації енергії у всесвіті" [цит. за 6, с. 180].

Іншим компонентом твору, що цікавить сучасних дослідників через можливість віднайти в ньому аналог "хвилі", залишається його композиційна будова. Це привернуло увагу відомої численними есе про творчий доробок Вулф англістки Джулії Бріггз. Скрупульозно вивчаючи процес написання роману: два чорнових рукописи, згодом декілька серій правок у машинописному тексті – Дж. Бріггз дійшла висновку, що в процесі "переходу" від рукопису до надрукованого тексту письменниця "встановила та розробила нову структуру у формі" [1, р. 108]. Вірджинія Вулф переписала твір так, що дев'ять непрономерованих розділів, утворених монологами шести персонажів (розмежовані десятма інтерлюдіями набраними курсивом), утворили "форму піраміди чи радше хвилі, чий ритм і звук пронизують роман". Наведемо схему, що запропонувала дослідниця.

Для Бріггз суголосність окремих частин роману є тематичною: розділи 1 і 8 розкривають тему буття (самотність і належність до групи), 2 і 7 – тему часу, 3 і 6 сфокусовані на мові та самоусвідомленні, 4 і 5 репрезентують "гребінь хвилі в зеніті, за яким настає падіння". Дев'ятий розділ, який містить лише монолог Бернарда, розміщений "за межами хвилі". Зрештою Дж. Бріггз зупинилася саме на домінуванні в композиції форми хвилі, яка, на її думку, "суголосить назві роману, так само, як і його алюзіям на сучасні дебати у фізиці" [1, р. 108]. Тож у висновках про природу хвилі два дослідники, які за вихідні позиції обрали різні підходи до аналізу, суголосні між собою.

Ще одним аспектом реалізації теорії хвиль у романі М. Вітворт запропонував вважати ідею реінкарнації. У цьому випадку душу людини розглядають як "нематеріальну форму", що проходить крізь певну кількість матеріальної субстанції, тимчасово надаючи їй форми, яка після смерті знову перетворюється на матеріальну субстанцію [6, с. 181]. Щоденники та епістолярій В. Вулф не дають можливості стверджувати, що вона особисто вірила у переселення душ, але це не могло завадити письменниці скористатися з цієї популярної в той час теорії. Адже принаймні один з персонажів – Луїс заявляє, що попередні життя провів у стародавньому Єгипті, класичній Греції, при дворі Людовіка

XIV. До того ж про одну з цих реінкарнації він згадує одразу після споглядання жита у полях, що дає змогу знаходити спільну вихідну конституюнту в таких міркуваннях персонажа. Англійський дослідник переконаний у тому, що Вулф “еклектично запозичувала для роботи над одним і тим самим романом терміни з різних галузей знань, іноді синтезуючи, а іноді залишаючи їх у протиріччі” [6, с. 182].

Третя версія прочитання назви роману, яку лише побіжно зауважив М. Вітворт, все ж вартує детального розгляду. Це алюзія на рефрен відомої патріотичної пісні “Керуй, Британіє!”, популярної у Великій Британії з XVIII століття:

Керуй, Британіє! Керуй морями!

Британці ніколи не будуть рабами!

Така інтерпретація дає змогу поглянути на роман з позицій неоісторизму. Політичний, імперський, мілітаристський дискурси роману позначені не лише мовчазною постаттю Персівалю, який їде в Індію, а й, як зазначив Крісті П'юріфой, деякими рисами Роди, Бернарда та Луїса [див. 5]. Рода є боязкою і самотньою. Ще в дитинстві вона грається, розхитуючи у тазу пелюстки квітів, ніби кораблі, що долають хвилі [7, р. 12–13], і мріє, що “діаманти імператорської корони блищать” на її чолі, уявляє себе імператрицею і каже: “Я безстрашна. Я завойовниця” [7, р. 43–44]. Своєю чергою Бернард уявляє, як його попросять “прийняти на себе управління Британською Імперією”, оскільки у нього “є нахили до цього” [там само, р. 218]. Луїс же тріумфує, оскільки на рівні всесвітньої комерції імперія зберігається: “Мапи наших успішних справ дивляться на нас зі стін навпроти. Ми зашнурували світ нашими кораблями. Земна куля затягнута поясом наших кордонів” [7, р. 166]. Але Вулф принижує патетику таких грандіозних образів, коли Рода усвідомлює, що її “герой” Персіваль їде верхи на блохастій шкапі [7, р. 112], а коли Персіваль зрештою гине, то зовсім не героїчно. Для К. П'юріфой важливою є спроба В. Вулф оплакувати втрату імперії без фанатичного жалю. В тому, що Луїс називає зустріч всіх персонажів перед від'їздом Персівалю “танцями дикунів біля вогнища” [7, р. 115], дослідниця вбачає “жорстоке дикунство в серці цивілізаційної місії британського імперіалізму” [див. 5].

Зачатки жорстокості та колонізаторсько-мілітаристської свідомості, на думку М. Вітворта, формувала тогочасна освітня система. Двері шкіл та університетських коледжів були закриті для В. Вулф, проте їй вдалося відсторонено змоделювати закритий світ коледжу для хлопчиків з його ідеалами “характеру” та “дисципліни”. За твердженням М. Вітворт, через брак власних спостережень письменниця зобразила чоловічу школу, “спираючись на загально відомі та навіть подекуди анекдотичні оповіді її приятелів про шкільні роки” [6, с. 158].

Сцени шкільного життя у “Хвилях” утворюють лише одну з дев'яти частин роману, але вони вводять семантично насичені образи й мотиви, які авторка розробляла впродовж всього твору. До того ж, саме в цій частині читач вперше дізнається про Персівалю та його харизматичний вплив на хлопчиків. Персіваль уособлює ідею воїна навіть вперше появившись на крикетному полі – “величний, як середньовічний воєначальник”. Тоді ж Луїс уявляє, як він разом з іншими хлопчиками “проходить строем” за Персівалем, щоб згодом “бути вбитим, як баран, тому що він [Персіваль], напевне, вдасться до такої безнадійної авантюри [як війна] і загине у битві” [7, р. 28]. Очевидно, що у згаданому епізоді Вулф не лише позиціонувала Персівалю як неформального

лідера, а й інтуїтивно розкривала підтекст мілітаризму в шкільних розвагах. Стійкість такої асоціації підкріплено в спогадах іншого персонажа – Бернарда: образ хлопчачої ватаги, яка прямує грати в футбол та крикет, змінює образ “армії, що крокує Європою” [7, р. 205].

До того ж, тема мілітаризму розгортається у неоднозначному ставленні Луїса до учнівської еліти коледжу – “хвальковитих хлопчиків” із поважних заможних англійських родин, які династіями вписані в історію навчального закладу. Як аутсайдер, Луїс соромиться свого австралійського акценту, однак у прагненні позбутися відчуття незахищеності сприймає цінності “хвальків”. Він прагне наслідувати “авторитетних” однолітків, його зачаровує їхня атлетичність, проте він помічає певні садистичні нахили, коли хлопці “кидають напризволяще тремтливих метеликів з відірваними крильцями, жбурляють у куток брудні, заплямовані кров’ю, носові хустинки і змушують хлопчиків плакати в темних коридорах” [7, р. 36]. Письменниця залишила на розсуд читача пошук зв’язку між закривавленими носовичками та заплаканими хлоп’ятами. Вітворт припускає, що в основу цього фрагменту В. Вулф могла покласти слова Руперта Брука з листа до неї 1912 року про випадок звалтування в Рагбі, коли два 14-літні підлітки – хористи – під час церковної служби познущалися з 10-літнього хлопчика [див. 6, р. 159]. Луїсів опис школи та її порядків розширює ракурс читацького сприйняття показної величі та харизматичності її лідерів і прихованого світу страху та садизму, що панує в школі.

Луїс обурюється “хвальками” не лише через те, що вони – визнані лідери, а й через їхнє одвічне волонтерство: хлопці готові виконувати будь-які завдання, брати участь у всіх видах діяльності. Для Луїса це може означати, з одного боку, безапеляційне визнання та підкорення авторитету школи, а в подальшому – готовність до виконання наказів, незалежно від їхнього змісту. З іншого боку, він може вбачати в однолітках і добровольців Організації військової підготовки молоді. Зважаючи на це припущення, “формування хлопчиків у четвірки”, їхні “військові марші” та салютування своєму “генералу” вже сприймаються не метафорично, як вияв спортивного духу, а як буквальне ствердження мілітаристської орієнтованості шкільного життя. Навіть Луїс не випадає з цієї парадигми, оскільки йому подобається саме “марширувати до каплиці, коли всі йдуть парами” [7, р. 25].

У дорослому житті Луїс активно послуговується ідеєю “дисципліни”. Як бізнесмен, він пишається, що служить ідеї “перетворення хаосу на порядок”, віддає “розпорядження” і “накази”, із задоволенням розглядає обшири імперії на офісній мапі та обожнює пунктуальність: “Містер Прентіс – о четвертій; містер Ейрес – точно о пів на п’яту” [7, р. 139]. Вулф висвітлила мілітаристичний підтекст такої пунктуальності у фінальному монолозі Бернарда, коли від спогадів про Луїса та його висловлювань про “вечерю о восьмій” та “ланч о пів на другу” персонаж переходить до думки про те, що “ці крайнощі з точністю, прогресом та військовим порядком є помилкою”. Ідея механістичного сприйняття часу та впорядкування дійсності руйнує “стрімкий потік з уривків снів, дитячих лічилок, вуличних криків, незакінчених речень та змазаних видів” [7, р. 213.], – те, що, на думку Бернарда (та й самої Вулф), утворює сенс життя, сповненого вихоплених з виру буденності “моментів буття”.

Все ж проблема порядку та дисципліни є актуальною і для Бернарда: його цікавить послідовність подій життя, які йдуть одна за одною, ніби “стукіт вагонів на залізничних

коліях”. Цей порядок може здаватись банальним і механічним, але Бернард знаходить у ньому певну втіху: “Стукіт, стукіт, стукіт. Мусиш, мусиш, мусиш. Мусиш йти, мусиш спати, мусиш прокидатися, мусиш вставати – повчальне, милосердне слово, яке ми вдавано зневажаємо, яке притискаємо до своїх сердець, без якого нас би не було” [7, р. 195]. Але те ж саме слово Бернард сприймає як огидну ознаку буденності: “Ми мусимо знайти наші пальта. Ми мусимо йти. Мусимо, мусимо, мусимо – відразливе слово” [7, р. 244]. Жодне з цих значень чи контекстів слововживання не є взаємовиключним. Вулф лише в черговий раз зафіксувала амплітуду ще однієї “хвилі” – сприйняття вимушеної необхідності впорядкованого життя.

Не залишається в останнє десятиліття без дослідницької уваги і біографічний аспект роману. У пошуках історичних прототипів персонажів “Хвиль”, що зробили біограф В. Вулф Ентоні Куртіс та дослідниця її творів та історичного контексту Сара Холл, є чимало спільного. Твердження Е. Куртіс ґрунтуються переважно на висловлюваннях племінниці письменниці – Анджеліки Гарнетт. Він зазначив, що прототипом С’юзан, жінки і матері, була сестра письменниці Ванесса Белл (мати Анджеліки). В основі образу грайливої, сповненої життям Джинні є риси матері письменниці Джулії Стівен, її знайомі Кітті Макс (частково є також прототипом образу місіс Деллоуей з однойменного роману) та самої Вірджинії [2, р. 175–176]. У дослідженнях С. Холл не згадано Джулію Стівен, натомість третьою жінкою з оточення В. Вулф названо коханку Клайва Белла (батька Анджеліки) Мері Хатчінсон. Рода, на думку обох дослідників, наділена багатьма рисами авторки роману. І якщо, як зазначила С. Холл, Джинні є уособленням “контактного” аспекту особистості письменниці з її уподобанням вечірок та світського життя (між іншим, саме так називали Вірджинію в дитинстві), то Рода несе відбиток алієнації, лейсбійства, одержимості морем і водою, суїцидальності [4, р. 163–164].

Щодо персонажів-чоловіків, то тут думки дослідників повністю розходяться. Прототипом Невілла, за твердженням С. Холл, Літтон Стречі, вважаючи на обоження героєм Персіваля, що відповідало в реальному житті захопленню англійського поета Катулом. До того ж, дослідниця висловила припущення, що ім’я персонажа може походити від імені Невілла Бульвер-Літтона (праправнука англійського романіста ХІХ століття), на чю честь названий Літтон Стречі. Натомість Е. Куртіс стверджує, що реальним прототипом Невілла варто вважати Дункана Гранта. Бернарда, на думку дослідника, – це персонаж, що втілює в собі самовпевненість Клайва Белла та потяг до слів В. Вулф. Його опонентка наполягала на інших чоловіках з оточення письменниці – Роджер Фрай (асоціація виникає також на рівні співзвучності адреси, за якою в останні роки життя мешкав художник і критик – Бернард Стріт) та Весмон МакКарті (“поденник” у літературі, що все життя анонімно писав на замовлення). Луїс, чий батько є Брісбейнським банкіром, сам весь чистий впорядкований і точний, на думку С. Холл, списаний з Томаса Стірнза Елліота. Біограф Вулф в цьому випадку без посилань на її племінницю, висунув версію про те, що в цьому персонажі Вулф відтворила деякі риси власного чоловіка: варто лише замінити “австралієць” на “єврей”, до того ж відчуття алієнації не зникне, як такі характеристики Луїса, як “класична освіта, вправність в адмініструванні та фінансах, ерудиція та інтелектуальний пошук” вкажуть на Леонарда Вулфа [2, р. 175]. На завершення, С. Холл звернула увагу на сьомого мовчазного пер-

сонажа роману – Персіваля, якого назвала “тінню” покійного брата письменниці Тобі Стівена, чю смерть Вірджинія болісно переживала і чий образ покладений в основу головного персонажа роману “Кімната Джейкоба” (1922).

Вочевидь версії сучасної інтерпретації “Хвилі”, які розглянуто в цій розвідці, не вичерпні. Все ж спроба оглянути полікритичне прочитання роману дає змогу стверджувати, що протягом останнього десятиліття цей твір привертає увагу дослідників як звичними для вулфознавства підходами біографічного прочитання, так і відносно новими – контекстуальним аналізом твору із залученням різногалузевих знань, зокрема фізики; неісторичним і постколоніальним вивченням політичного, мілітаристського та імперського дискурсу роману. Останні спроби свідчать про розширення методології критичного осмислення творів класичного модернізму і можуть бути конструктивними у вивченні інших творів Вірджинії Вулф.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Briggs J.* Reading Virginia Woolf / Julia Briggs. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. – 236 p.
2. *Curtis A.* Virginia Woolf / Anthony Curtis. – L. : Haus Publishing Ltd, 2006. – 252 p.
3. *Goldman J.* The Cambridge Introduction to Virginia Woolf / Jane Goldman. – Cambridge : Cambridge University Press, 2006. – 157 p. – (Cambridge Introductions to Literature).
4. *Hall S.M.* The Bedside, Bath tub and Armchair Companion to Virginia Woolf and Bloomsbury / Sarah M. Hall. – L. : Continuum, 2007. – 206 p.
5. *Purifoy Ch.* Melancholic Patriotism and The Waves [electronic resource] / Christie Purifoy // Twentieth Century Literature. – Spring 2010. – FindArticles.com. 16 Oct, 2011. – Режим доступу до статті: http://findarticles.com/p/articles/mi_m0403/is_1_56/ai_n55144008/.
6. *Whitworth M.* Virginia Woolf / Michael Whitworth. – Oxford : Oxford University Press, 2009. – 270 p. – (Authors in Context).
7. *Woolf V.* The Waves : [novel] / Virginia Woolf. – N. Y. : Oxford University Press, 1992. – 260 p. – (Primary Source).

Стаття надійшла до редколегії 22.10.2011

Прийнята до друку 02.11.2011

MODERN POLYCRITICAL READING OF THE VIRGINIA WOOLF'S NOVEL THE WAVES

Nataliia Liubarets

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
60, Volodymyrska St, Kyiv, 01033,
e-mail: nata-lyu@ukr.net*

The article analyses the critical readings of the novel *The Waves* by Virginia Woolf conducted in English literary studies during the last ten years. As key aspects of the research

there are defined the following: deciphering of the novel's title, analysis of its compositional structure, contextual reading of the political, imperial and military discourses of the work as well as defining the prototypes of its characters. The neohistoric and postcolonial studies are stated as constructive for the further analysis of the other works by Woolf.

Key words: polycritical reading, title of the novel, compositional structure, contextual reading, discourse, prototype.

СОВРЕМЕННАЯ ПОЛИКРИТИКА РОМАНА ВИРДЖИНИИ ВУЛФ “ВОЛНЫ”

Наталія Любарець

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ул. Владимирская, 64 г. Київ, 01033,
e-mail: nata-lyu@ukr.net*

Проанализировано критическое прочтение романа Вирджинии Вулф “Волны” в англоязычном литературоведении последнего десятилетия. Ключевыми аспектами исследования установлено декодирование названия романа, анализ его композиции, контекстуальное прочтение политического, имперского и милитаристского дискурса произведения, а также определение прототипов его персонажей. Конструктивным для изучения других произведений писательницы установлено неисторический и постколониальный подходы.

Ключевые слова: поликритика, название романа, композиция, контекстуальное прочтение, дискурс, прототип.